

“Beyin Mezarlığı: Türkiye”

Aykut Göker

Prof. Dr. Nusret Fişek Etkinlikleri^(*)

03 Kasım 2011 Ankara

‘Düşünce Ortamı’ mız için seçilen konu başlığını iki türlü de yorumlamak mümkün. Bir ülke düşünün ki, mevcut beyin gücünün en seçkin kesimlerini yok ediyor ya da bu gücün ülkeyi terk etmesine neden oluyor. Böyle bir durumun ortaya çıkması, ya mevcut siyasî iktidarın kendi kurulu düzenini (müesses nizamını) sürdürebilmek ya da onun yerine gelenlerin ülkede kendi iktidarlarını tesis edebilmek için yaptıkları siyasî-ideolojik tasfiye sonucu olur. Böyle bir ülke, ister beyin gücünü ülkeyi terk ettirerek, isterse fiilen yok ederek tasfiye etmiş olsun, gerçekten bir ‘beyin mezarlığı’dır artık...

Ne var ki, eğer, bunu yapan siyasî kadrolar, kendi iktidarlarını sürdüremezler de işbaşından uzaklaştırılabilirlerse ve eğer, o ülkedeki kültür birikimini tümüyle yok edememişlerse, o ülkede, o kültür tabanı uygun iklimi bulduğunda yeniden seçkin beyinler üretebilir.

Nazi rejimi döneminde pek çok seçkin beynini kaybeden Almanya’nın bu rejim yıkıldıktan sonra, bilimadamı üreten, bilim üreten mümbit toprağının yeniden yeşermesi gibi...

Ya da Türkiye’de 1940’lı ve 50’li yılların karanlığından¹ sonra ortaya çıkan, 60’lı yılların uygun ikliminde, yeniden ve ülke için yeni fikirlerle birlikte yeşeren beyinler, örneğinde olduğu gibi...

Gerçekten de, 1930’lu yıllarda faşizmin karanlığından kaçıp Türkiye’ye sığınan Alman bilim adamlarının geri püskürtüldüğü; Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, İlhan Başgöz, Nabi Dinçer, Mübeccel Kiray, Azra Erhat, Agop Dilaçar gibi bilim insanlarımızın üniversiteden uzaklaştırıldığı; Köy Enstitüleri’nde yakılan ışıkların köreltildiği ve bunların ardından, Nazi Almanyası’yla uyum sağlamış, hâttâ Nazi Partisi’ne üye olmuş Alman bilim adamlarının getirildiği; Köy Enstitüleri’nin ışığının bütünüyle söndürüldüğü 40’ların, 50’lerin karanlığından sonra böyle oldu.

12 Eylül’ün zifirî karanlığından sonra da böyle oldu. O yıllarda meydana gelen çok ağır beyin kaybının, 90’lı yıllarda, kısmen de olsa telâfi edilmesine çalışıldı...

Ama, bir de şöyle bir ülke düşünün: O ülkedeki düzeni kuran ve sürdürenlerin dayandığı düşünce ya da inanç sistemi özgürce düşünen, merak eden, sorgulayan ve sorgulamada herhangi bir tabu tanımayan beyinlerin ortaya çıkmasına hiçbir biçimde izin vermiyor... Ve o ülkedeki düzenin sahipleri, yarattıkları bu çoraklığı bütünüyle dogmaya bağlı bir toplum kültürüne dönüştürebilecek ve bu kültürün kuşaktan kuşağa devrini sağlayabilecek kadar uzun bir tarih kesitinde işbaşında kalabiliyor...

İşte o ülkede artık özgürce düşünen, gerçekten ‘beyin’ denmeyi hak eden beyin çıkmaz ki, yok edilsin! Yâni, arada tek tük belki çıkar ama, ne iktidar gücünü elinde tutanlar bunun farkına varır ne de o ülkenin toplumu... O istisnalar, kendi dünyalarını kendileri yaratır ve o dünyada kendi fikir zenginlikleriyle ama tek başlarına yaşar ve göçer giderler. Asıl beyin mezarlığı, benim kanımca, o tür bir ülkedir. Çünkü orada doğan her beyin doğumuyla birlikte fikren ölüme mahkûmdur. Yaşıyormuş gibi gördüklerimiz, sâdece biyolojik varlıklarını sürdüren beyinlerdir.

^(*) Bu etkinlikler çerçevesinde yer alan “Beyin Gücü Mezarlığı: Türkiye” konulu “Düşünce Ortamı”nda sunulmuştur. Kullanılan başlık “Düşünce Ortamı”ndan ödünç alınmıştır.

¹ 1940’lı ve 50’li yılların karanlığı için **bknz.** Gönenç, Güney (2011), **Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40’lı - 50’li Yıllar**, Yeni Umut Yayınları, Ankara.

En iyimser bakış açısıyla bile, en azından XIX. Yüzyıl'ın başına kadar olan dönemdeki Osmanlı İmparatorluğu böyledir. Orhan Burian'ın, "...Dilimizin de düşünce dünyamızın da tek büyük klasiği odur." dediği Evliya Çelebi'nin (1611-1618) ve yarattığı eserin, bu imparatorluk ve ahalisi farkına bile varmamıştır.²

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu İslâm'ın doğa felsefesinde ve doğa bilimlerinde, artık iyiden iyiye gerilemeye başladığı bir döneme rastlar.³ Osmanlı'nın bilim adına İslâm'dan tevarüs ettiği, yalnızca 'medrese ilmi'dir.⁴ Tabii, bu noktada akla hemen şu soru gelmektedir: Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu tarihsel olarak böyle bir zaman dilimine rastlamış olabilir; ama zamanla belli bir ihtişam da kazanan bu imparatorluk, niçin tevarüs ettiği bu düşünsel durgunluğun içinde hapsoldü kaldı ve hiç olmazsa daha sonra, bu durgunluğu kıracak bir iç dinamik yaratamadı; beyin üretmedi? Burada, sorumuzun yanıtıyla ilgili olarak, dikkate değer bulduğumuz bir çözümlemeye değinmekle yetinilecektir. Bu çözümleme, Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'a⁵ aittir. Prof. Ocak der ki⁶:

"...Osmanlılarda düşüncenin, gerek klâsik İslâm düşüncesiyle, gerek bizzat Osmanlıların diğer alanlardaki parlaklığıyla ve altı yüz yıllık uzun ömrüyle mütenasip bir yükselme gösteremediği söylenebilir. ...Bize göre bu meselenin temelinde üç önemli faktör yatmaktadır:

---

² Arıkan, Zeki (2011), "Evliya Çelebi, Osmanlı'nın en büyüğü, ama keşfi 200 yıl sonra oldu!", **Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji**, 07 Ekim 2011. Arıkan, bu makalesinde şöyle diyor: "Oldukça şaşılacak bir şey. Devletle iç içe olan Evliya'nın üst düzeyde tanıdıkları da vardı. Bunlardan hiçbirinin onun ne yaptığını sorgulamak akıllarından geçmedi ne yazık ki! Bu nedenle eseri, XIX. yüzyıla kadar bilinmedi. ...Evliya'yı [iki yüzyıl sonra] keşfeden Hammer oldu [değerini anlayanlar da "Tchihatcheff gibi" yabancılar...]."

³ 'İslâm'da bilim' için bknz. Grant, Edward (1971), (Çeviren Aykut Göker) **Orta Çağda Fizik Bilimleri**, V Yayınları, Ankara, 1986. Bu eserin aslı için bknz. Grant, Edward (1971), **Physical Science in the Middle Ages**, Cambridge Studies in the History of Science, First published by Cambridge University Press, 1977.

Ayrıca bknz. Hoodbhoy, Pervez (1992), **İslâm ve Bilim (Bağnazlığa Karşı Akılcılığın Savaşımı)**, (Çeviren Eser Birey), Cep Kitapları, Birinci Baskı:1992. Özgün metin için bknz. Hoodbhoy, Pervez (1992), **Islam and Science: Religious Orthodoxy and the Battle for Rationality**, Zed Books, London, 1992.

Ayrıca bknz. Özakıncı, Cengiz (2000), **İslâm'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü (827-1107) "Mutezile Devrimi"nden "Gazzali Karşı Devrimi"ne**, Otopsi Yayınevi, 1. Basım: Ocak 2000.

Ayrıca bknz. Akyol, Taha (2010), **Bilim ve Yanılgı**, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

⁴ 'Osmanlı'da bilim' konusunda bknz. Adıvar, A. Adnan (1939), **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, 1991, İstanbul [İlk basım 1939, Paris.].

Ayrıca bknz. Tekeli, İlhan ve Selim İlkin (1993), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi-Sa. 154, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ayrıca bknz. Tez, Zeki (2008), **Matematiğin Kültürel Tarihi** ["Osmanlı ve Türkiye'de Matematik" başlıklı Yedinci Bölüm], Doruk Yayımcılık ve

Ayrıca bknz. Tez, Zeki (2008), **Fiziğin Kültürel Tarihi** ["Osmanlıda Fizik Bilimleri" başlıklı Bölüm], Doruk Yayımcılık.

⁵ Prof. Dr. A. Y. Ocak çalışma alanını şöyle tanımlamış: "Çalışma alanım olarak Türk tarihi çerçevesinde İslam gibi, az çalışılan, çok problemlili bir alanı tercih ettim. Sebebi, günümüzle olan canlı ve problemlili bağlantısıdır; başka bir deyişle Türkiye'de sürüp gitmekte olan iki kültürlülüğün altındaki İslam faktörünün Türk tarihindeki rolünü ve bu rolün değişik alanlardaki yansımalarını anlayabilmektir. Bu alanın özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemleri yoğunluklu olarak yayınlarımın konusunu teşkil ediyor. Bununla beraber günümüzdeki gelişmeleri de takibe ve geçmişle bağlantısını kurmaya çalışıyorum. Bu büyük problematiğin daha çok popüler yanı benim ilgimi çekiyor. Heterodoksi meselesini bu yüzden önemsiyorum. Alevilik ve Bektaşilik'le bu çerçevede ilgilendim, ilgileniyorum." (<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~ocak/ozgecimisim.htm>; 19.08.2011)

⁶ Bu çözümlemeler için bknz. Ocak, Ahmet Yaşar (2011), **Yeniçağlar Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri / Osmanlı Dönemi**, Kitap Yayınevi, 1. Basım, Mayıs 2011, İstanbul.

“1) Osmanlılardan önce İslâm dünyasında düşüncenin canlılığını bir ölçüde kaybetmiş olması (ki Osmanlılar İslâm düşüncesini böyle bir noktada devralmışlardır),

“2) Osmanlı ideolojisinin merkezî devletçi yapısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düşünce tarzı,

“3) Şîî-Safevî faktörü.”

Ocak'ın ileri sürdüğü ilk faktör zâten genelde kabûl gören tarihsel bir gerçeğe işaret ediyor ve bu faktörden yukarıda da söz edildi. Asıl diğer iki faktör, Osmanlı'nın, devraldığı durgunluğu hangi nedenlerle kıramadığını açıklayıcı nitelikte olduğu için, Ocak'ın bunlara ilişkin açıklamalarına aşağıda (özetlenerek) yer verilmiştir. *Osmanlı'nın merkezî devletçi yapısı* faktörüyle ilgili açıklaması şöyle:

“...Osmanlı İmparatorluğunun merkezî yapısının çok tabî bir sonucu olarak medreseler, kanaatimizce Osmanlılarda genellikle bürokrasiye eleman yetiştiren kurumlara dönüşmüş, ulema da bürokrasinin bir parçası hâline gelmiş... ..son devirlere kadar bu konumu hiçbir şekilde değişmemiş... ..merkezî yönetimden bağımsız[laşmamıştır]. İlim ve düşünce ancak bu sınırlar içinde ve devlet hizmeti için söz konusu olmuş[tur]. ...bu çerçevede ilim eskiden üretilenleri çok iyi bilmek ve hâle göre yorumlayıp nakletmek, âlim ise bunu yapan kişi olarak anlaşılmuş görünüyor. ...Zâten, Osmanlı devleti gibi güçlü merkezî ideolojiye dayanan ince hesaplanmış bir askerî bürokratik yapıda, merkezden ve devlet ideolojisinden bağımsız bir ilim ve düşünce ortamını yeşermesi o kadar kolay olmazdı.”

Ocak, Şîî-Safevî faktörüyle ilgili olarak da şu açıklamayı yapıyor:

“...15. yüzyıl sonlarında devreye giren bu çok önemli faktör, 16. yüzyıl başlarında İran'da Safevî devletinin fiilen kurulmasıyla, Osmanlı merkezî yönetimini birinci derecede meşgûl eden çok önemli siyasî-dinî bir mesele hâline geldi. Osmanlı İmparatorluğu, İslâm âlemini Hıristiyan dünyanın saldırılarına karşı olduğu kadar, Şah İsmail'in Şîîlik propagandalarına karşı da, devlet ideolojisinin temeli olan Sünnîliği savunma zorunda kaldı. Ulema, bu savunmanın fikir ve inanç temellerini hazırlamakla görevlendirildi. ...bu tarihlerden itibaren artık Osmanlı uleması faaliyetlerinin önemli bir bölümünü bir yandan yönetimce sorulan konularda fetva vermeye hasrederken, diğer yandan Sünnîliği sınıksız ve katı bir doktrin hâline dönüştürdü. İşte Şîî-Safevî faktörünün Osmanlı dinî düşüncesinin kendi içine kapanarak katılaşması hususuna etkisi bu derece kuvvetli olmuştur. [altıları tarafımızdan çizildi]”

Ve Ocak, bu iki faktörle ilgili çözümlemesini “sonuç olarak” ve bu konuyla ilgili Osmanlı araştırmalarının geldiği, pek yeterli olmayan noktayı da dikkate alıp, “şimdilik kaydıyla” şöyle bağlıyor:

“...Osmanlı İmparatorluğu, kendi devlet anlayışı istikametinde geliştirdiği yapısının çok tabî bir tezahürü olarak, kendine uygun bir şekilde dogmatikleştirdiği Ehl-i Sünnet düşüncesi içinde [altı tarafımızdan çizildi] ve kendi pratik ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda bir düşünce ortamının oluşmasını teşvik etmiştir. O bundan da ayrılmamaya yüzyıllar boyu itina göstermiş ve her türlü ayrılma teşebbüslerini ağır bir şekilde cezalandırmıştır...”

Prof. Dr. A. Y. Ocak'ın bu çözümlemeleri konusunda herhangi bir yorumda bulunulmayacaktır; ancak şu kadarı da herhâlde hatırımızda kalacaktır ki, Osmanlı, İslâm'dan devraldığı düşünce yaşamındaki durgunluğu, katı bir devlet doktrinine -bir siyasî doktrine-dönüştürdüğü ve dogmatikleştirdiği Sünnîliğe sınıksız sarılarak perçinlemiş ve kalıcılaştırmıştır. Bu ortam, merak etmeyen, sorgulamayan, soru sormayan bir toplum ve onun

kültürünü üretmiştir. Bu, beyin üretmeyen, bilimin asla yeşeremeyeceği çorak bir kültürdür ve onun içindir ki, Osmanlı toplumu Hristiyan Avrupa'da yeşerip gelişen doğa felsefesinin, doğa bilimlerinin, bilimdeki devrimin, aydınlanmanın; sözün kısası, şu 'beyin' dediğimiz organın, insanı insan yapan bir fikrî muhteva kazandırılarak yeniden üretilbildiği o mümbit ortamın çok uzağında kalmıştır.

Osmanlı'nın bilime olan uzaklığının çarpıcı örneklerinden biri '**Dârülfünûn**'un kuruluş öyküsüdür. Batılı anlamdaki bu ilk 'üniversite'nin kuruluşunda, Tanzimatçıların ulemayı rahatsız etmemek için 'dârülulûm (ilimler evi)' yerine 'dârülfünûn (fenler evi)' sözcüğünü yeğlediklerini belirten İlhan Tekeli'den, Dârülfünûn'un kuruluş öyküsünü özetleyelim⁷:

"Osmanlı'da darülfünun kavramı gündeme Tanzimat döneminde girdi. Bu kurumun oluşması için atılan adımların ardında Mustafa Reşit Paşa vardır. Ama, bunun için uygun fikir ortamının oluşmasında Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi olarak anılan, kendiliğinden oluşmuş bir bilim çevresi etkin olmuştur.

"Beşiktaş ve Ortaköy'de birbirine yakın yalıları olan bazı Osmanlı elitleri 1820'li yıllardan sonra bir araya gelerek, yalılarında, belirli bir düzen içinde, talebelerine, medresede ele alınan konulardan farklı konularda ya da daha ileri düzeylerde dersler vermeye başlamışlardı (felsefe, matematik, fizik vb. dersler). Bu çevrenin açtığı yolda atılan adımlar sonucu 1845'de, yine aynı çevreden bir ulemanın⁸ başkanlığında kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat'in hazırlayıp 21 Temmuz 1846'da Abdülmecid'e sunduğu eğitimin ıslahıyla ilgili lâyhada bir de darülfünun kurulması önerilmişti. Ne var ki, binasının 1846'da temeli atılıp 1854'de tamamlanmış olmasına rağmen darülfünun bir türlü açılmadı.

"1861'de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kuruluşuyla fikir yeniden canlandı. Cemiyet Darülfünun binasında halka açık dersler vermeye başladı. Ama çok açık olmayan nedenlerle 1865'te ahşap bir binaya taşınan Cemiyet'in darülfünun faaliyeti bu binanın yanmasıyla kesintiye uğradı.

"Darülfünun'un yeniden açılması, Fransızlara hazırlatılan bir eğitim raporundan sonra ancak 20 Şubat 1870'de mümkün oldu. Ama pratikte bir gelişme sağlanamadı. Darülfünun'da yenilikçi bir İslâm düşünürü olan Cemaleddin-i Efgâni'nin 'Fen ve Sanatların İlerleyişi' konusunda halka açık olarak verdiği bir konferansta 'nübüvvet (peygamberlik) bir sanattır' dediğinin yayılmasıyla bir kriz doğdu; 11 Aralık 1870'te halka açık konferanslar yasaklandı, Efgâni İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı ve 1871 yılının ortalarında (açılışından yaklaşık bir buçuk yıl sonra) Darülfünun kapandı.⁹

"Darülfünun fikrinin sürekliliği olan bir uygulamaya kavuşabilmesi için ilk fikrin ortaya çıkışından sonra 55 yıl geçmesi gerekmiştir. Ve bin bir zahmetten [ve neredeyse onlarca çalının etrafından dolandıktan] sonra, Darülfünun, üçüncü kez, II. Abdülhamit'in iradesiyle, 1 Eylül 1900 tarihinde eğitime başladı."

Dârülfünûn'un bu kuruluş öyküsü, bugünkü üniversitenin ilk örnekleri sayılan Bologna, Paris, Montpellier ve Oxford üniversitelerinin öncü kurumlarının, bu kentlerde XI. Yüzyıl sonlarıyla

⁷ **Bknz.** Tekeli, İlhan, Prof. Dr. (2007), "Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkış ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol"; 'Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır'ın editörlüklerinde, **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, Ankara' içinde.

⁸ Reis-ül Ulema, Meclis-i Vâlâ azasından Melekpaşazade Abdülkadir Efendi...

⁹ Daha sonraki yıllarda şair Mehmet Akif, Efgâni'nin böyle bir şey söylemediğini ortaya koydu. (Nakleden: Tekeli, İ. [1977], age.)

XII. Yüzyıl başlarında kurulmasından yaklaşık yedi yüzyıl sonraya rastlamaktadır. Anlatmaya çalıştığım şu ki, beyinlerin, içine gömüldükleri asıl bu tür mezarlıklardan düşünce hayatına geri dönüşleri, işte böylesine uzun zaman dilimlerini alabilir. Ve ne yazık ki, bu tür dönüşler salt o ülkenin kendi iç dinamikleriyle de olmaz. Mutlaka bir dış dinamiği de, Dârülfünûn'un kurulduğu Tanzimat Dönemi'nin önde gelen siyasî liderlerinden **Keçecizade Mehmet Fuat** Paşa'nın (1814-1868) deyişiyle, bir 'pabuççu muştasını' da gerektirir. Ve unutulmamalıdır ki, o dış dinamik, muşta görevini görürken, mutlaka, kendi uzun vâdeli çıkarlarını gözeterek o görevi görür. Artık bu muştanın yardımıyla gelecek hayır, yaratılan o yeni ortamda yeşeren yeni beyinlerin ferâsetine (anlayış üstünlüğüne) bağlıdır.

Osmanlı'dan Dârülfünûn'u ve ancak böylesi bir kurumu üretebilmiş fevkalade çorak bir kültür ortamını devralan Türkiye Cumhuriyeti, kurucu önderi Atatürk'ün ortaya koyduğu, "*En hakikî mürşid ilimdir.*" ilkesini başlangıçta özümsemiş gibi gözükmesine ve yine başlangıçta, öncü kadrolarının bu yöndeki çabalarına rağmen, ferâsetli beyinler yetiştirebilme konusunda yeterince başarılı olamamış, sonradan iyice tökezlemiştir. 1940'ların, 50'lerin karanlığını, 12 Mart'ın, 12 Eylül'ün karanlığını Türkiye bunun için yaşamış; sahip olabildiği seçkin beyinlerin çok önemli bir bölümünü biçmiştir. Ama başta işaret ettiğim gibi, her seferinde, Cumhuriyet'in kuruluşundaki sağlam ilkeye sırtlarını dayayanlar, iyi kötü, yeniden ayağa kalkabilme, kayıpları telâfi etme umudunu yeşertebilmişlerdir.

Ne var ki, 2000'li yılların başından beri içine girdiğimiz siyasî sürecin aktörleri, yüzyıllara dayanıklı beyin mezarlığını yeniden ve hızla yaratma yolundadırlar. Bunun en çarpıcı kanıtı, son dört ay içinde kamu yönetimine yaptıkları köktenci müdahaledir. Bu müdahalenin sonucunda, kamunun, **bilim kurumları dâhil**, bütün kurumları bürokratik merkezîyetçi, katı bir devlet yapısının birimleri hâline getirilmişlerdir. Unutmayalım ki, bilim kurumlarına yaptıkları son müdahale, Çankaya'nın şemsiyesi altında üniversiteyi bütünüyle YÖK'ün, dolayısıyla da mevcut siyasî iktidarlarının sultası altına almaya yönelik, aşağı yukarı tamamlanmış olan müdahalelerinin son aşamasıdır.

Şimdi isterseniz, biraz önce Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'tan aktardığım, Osmanlı'nın devlet yapısının ve düşünce hayatının şekillenmesine hâkim olan düşünce tarzını, kültürünü anımsayın. Bir de, mevcut iktidarın siyasî önderinin sık aralıklarla ağzından kaçırıldığı, Alevilikle ilgili dokundurmalarını; kızdığı insanları fikir plânında alt edebilmek için, onların neredeyse iki bin yıl önceki inanç sistemleri olan 'Zerdüştlüklerini' dile getirmesini; ve daha da önemlisi, Suriye'deki Sünnî-Şîî çatışmasını 'bizim içişimiz' saymasını ve [Şîî] İran'a karşı konuşlandırılacak radar sistemine 'evet', demesini anımsayın. Bütün bunlar, sürekli olarak telâffuz ettikleri Osmanlı'ya, onun düşünce ve inanç sistemine, onun bu temelde şekillendirdiği toplum kültürüne geri dönüş hareketinin su götürmez kanıtları değil midir?

Bütün mezarlık kapılarına "*Her fânî ölümü tadacaktır.*" yazdırdılar. Eğer gözümüzü açmazsak, Türkiye'nin kapılarına da "*Doğan her beyin ölmeden ölümü tadacaktır.*" yazdırmaları yakındır.

Kaynakça:

Adıvar, A. Adnan (1939), **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, 1991, İstanbul [İlk basım 1939, Paris].

Akyol, Taha (2010), **Bilim ve Yanılgı**, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Arıkan, Zeki (2011), "*Evliya Çelebi, Osmanlı'nın en büyüğü, ama keşfi 200 yıl sonra oldu!*", **Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji**, 07 Ekim 2011.

Gönenç, Güney (2011), **Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40'lı - 50'li Yıllar**, Yeni Umut Yayınları, Ankara.

- Grant, Edward (1971), (Çeviren: Aykut Göker), **Orta Çağda Fizik Bilimleri**, V Yayınları, Ankara, Ekim, 1986. **Özgün metin için bknz.** Grant, Edward (1971), **Physical Science in the Middle Ages**, Cambridge Studies in the History of Science, First published by Cambridge University Press, 1977.
- Hoodbhoy, Pervez (1992), **İslâm ve Bilim (Bağnazlığa Karşı Akılcılığın Savaşımı)**, (Çeviren: Eser Birey), Cep Kitapları, Birinci Baskı:1992. **Özgün metin için bknz.** Hoodbhoy, Pervez (1992), **Islam and Science: Religious Orthodoxy and the Battle for Rationality**, Zed Books, London, 1992.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011), **Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri / Osmanlı Dönemi**, Kitap Yayınevi, 1. Basım, Mayıs 2011, İstanbul.
- Özakıncı, Cengiz (2000), **İslam'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü (827-1107) "Mutezile Devrimi"nden "Gazzali Karşı Devrimi"ne**, Otopsi Yayınevi, 1. Basım: Ocak 2000.
- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin (1993), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi-Sa. 154, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tekeli, İlhan, Prof. Dr. (2007), *"Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkış ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol"*; 'Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır'ın editörlüklerinde, **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, Ankara' içinde.
- Tez, Zeki (2008), **Matematiğin Kültürel Tarihi** [*"Osmanlı ve Türkiye'de Matematik"* başlıklı Yedinci Bölüm], Doruk Yayıncılık.
- Tez, Zeki (2008), **Fiziğin Kültürel Tarihi** [*"Osmanlıda Fizik Bilimleri"* başlıklı Bölüm], Doruk Yayıncılık.